

TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜNE KATILIMIN CİNSİYET AYIRIMINA GÖRE İNCELENMESİ: BİR MİKRO VERİ ANALİZİ¹

H. Mehmet TAŞCI*

Burak DARICI**

ÖZET

Literatürde işgücü piyasası ve dinamiklerine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmıştır. Çalışmaların yoğunlaşmış olduğu bir alanda işgücüne katılımın gerek makro düzeyde verilerle gerekse mikro düzeyde verilerle incelenmesidir. Bu çalışmada 2006 Hanehalkı İşgücü Anketi ham verileri kullanılarak işgücüne katılımın belirleyenleri hem tüm veri seti için hem de cinsiyet ayırımına göre incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre kadınlar erkeklere göre daha az işgücüne katılma oran ve olasılığına sahiptir. Ayrıca, kentsel alanda yaşamak her ne kadar Türkiye genelinde işgücüne katılma olasılığını azaltsa da, cinsiyet ayırımına göre durum farklıdır. Erkekler için kentte yaşamak bu olasılığı artırırken, kadınlar için durum tam tersidir. Diğer bir bulgu ise, “lise ve üzeri” eğitim seviyesine sahip bireyler, gerek erkek olsun gerekse kadın, referans kategori olan “ilkokul altı” eğitim seviyesine sahip fertlere göre daha yüksek işgücüne katılım olasılığına sahiptirler. Bunlara ek bir sonuç ise, hem erkekler hem de kadınlar için işgücüne katılım olasılıklarının en yüksek iki değeri Batı Marmara ve Doğu Karadeniz’de gözlemlenmektedir. Ayrıca, her iki cinsiyet için de en düşük işgücüne katılım olasılıkları Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgelerinde gözlemlenmektedir. Sonuçlara göre bir diğer bulgu ise yaş ile işgücüne katılma olasılığı arasında ters-U ilişkisi olması, yani ilk önce artan daha sonra ise azalan bir ilişki bulunmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İşgücüne Katılım, Cinsiyet, Türkiye.

¹ Bu çalışmanın ilk versiyonu BAU Bandırma İİBF 1. Güney Marmara Bölgesi Gelişme Sorunları Ulusal Sempozyumu’nda sunulmuştur.

* Yrd.Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF

** Arş.Gör., Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF

**DETERMINANTS OF LABOR FORCE PARTICIPATION IN
TURKEY UNDER GENDER DIFFERENCES: A MICRO
DATA ANALYSIS**

ABSTRACT

In the literature there have been a large number of studies on labor market dynamics. Among these studies some of them concentrate on the labor force participation using macro and/or micro level data. In this study we use individual level data obtained from Household Labor Force Survey data of 2006 to examine the determinants of labor force participation in Turkey. The analysis in the paper is carried out for the full data as well as for the data by gender separation. We find that females have both lower labor force participation rates and labor force participation probabilities compared to males. Estimation results further show that, while living in urban areas increases the likelihood of labor force participation for males, it decreases the same probability for females. We also find that, for both males and females, individuals with the “high school or over” degree are more likely to participate to the labor force compared to “non-graduates”. Moreover, we find the highest likelihood of labor force participation, regardless of gender difference, for the individuals who live in “West Marmara” and “East Black Sea” regions. Furthermore, the lowest probability of labor force participation is being observed for both males and females who live in the South-East Anatolia and Middle-East Anatolia regions. Finally, we find an inverse-U shaped relation with the likelihood of labor force participation and age.

Keywords: Labor Force Participation, Gender, Turkey

GİRİŞ

Son yıllarda işgücü piyasasının dinamikleri üzerine literatürde gerek teorik gerekse uygulamalı olarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda yoğunlaşılacak konulardan biride işgücüne katılımın gerek kadın-erkek, gerekse kırsal-kentsel alan ayırımı yapılarak incelenmesi olmuştur. Bu çalışmalara örnek olarak, gelişmiş ülkeler için Stolzenberg ve Waite², Reimers³, Isserman ve Rephann⁴, ve Bremmer ve Kesselring⁵ verilebilir.

Aynı konuda gelişmekte olan ülkeler içinde çok sayıda araştırma ve çalışma yapılmıştır. Örneğin Nam⁶, Serumaga-Zake ve Naude⁷, Lokshin ve Fong⁸, Orbeta⁹, Lee ve Cho¹⁰, Mahmoudian¹¹ ve Cai ve Kalb¹². Bunlara ek olarak birden fazla ülkeyi kapsayan ve karşılaştıran çalışmalar da vardır. Örneğin, Pampel ve Tanaka¹³, Clark vd.¹⁴ ve Ueda¹⁵ gibi. Türkiye üzerine aynı konuda yapılan çalışmalara örnek olarak şu çalışmalar verilebilir:

² Stolzenberg Ross M. and Linda J. Waite, ‘Local Labor Markets, Children and Labor Force Participation of Wives’, *Demography*, Cilt.21, No.2, 1984, ss.157-170.

³ Reimers Cordelia W., ‘Cultural Differences in Labor Force Participation Among Married Women’, *The American Economic Review*, Cilt. 75. No.2, 1985, ss. 251-255.

⁴ Isserman, Andrew M. And Terance J. Rephann, ‘Geographical and Gender Differences in LaborForce Participatino: Is Ther an Appalachian Effect?’, *Growth and Change*, Cilt. 24, Kış: 1993, ss. 539-78.

⁵ Bremmer, Dale and Randy Kesselring, ‘Divorce and Female Labor Force Participation: Evidence from Times-Series Data and Cointegration’, *Atlantic Economic Journal*, Cilt. 32, No. 3, 2004.

⁶ Nam, Sunghee, , ‘Determinants of Female Labor Force Participation: A Study of Seoul, South Korea, 1970-1980’, *Sociological Forum*, Cilt. 6, No.4, 1991, ss. 641-659.

⁷ Serumaga-Zake, Philip AE and Williem A Naude, ‘Determinants of Lobour Force Participation in The North West Province of South Africa’, *Development Southern Africa*, Cilt. 20, No. 4, 2003, ss. 505-514.

⁸ Lokshin, Michael and Monica Fong, ‘Women’s Labour Force Participation and Child Care in Romania’, *Journal of Development Studies*, Cilt.42, No.1, 2006, ss. 90-109.

⁹ Orbeta, Aniceto C., ‘Children and The Labor Force Participation and Earnings of Parent in The Phillippines’, *Phillippine Journal of Development*, Cilt. XXXII, No.59, 2005, ss.19-52.

¹⁰ Lee, Woo Kye and Kisuk Cho, ‘Female Labour Force Participation During Economic Crises in Argentina and The Republic of Korea’, *International Labour Review*, Cilt. 144, No.4. 2005, ss.423-449.

¹¹ Mahmoudian, Hossein, ‘Socio-Demographic Factors Affecting Women’s Laber Force Participation in Iran, 1976-1996’, *Critical Middle Eastern Studies*, Cilt.15, No.3, 2006, ss.233-248.

¹² Cai, Lixin and Guyonne Kalb, ‘Health Status and Labour Force Participation: Evidence from Australia’, *Health Economics*, Cilt:15, 2006, ss. 241-261.

¹³ Pampel, Fred C. And Kazuko Tanaka, ‘Economic Development and Female Labor Force Participation: A Reconsideration’, *Social Forces*, Cilt. 64, No.3. 1986, ss.599-619.

¹⁴ Clark, Roger, Thomas W. Ramsbey and Emily Stier Adler, ‘Culture, Gender and Labor Force Participation: A Cross-National Study’, *Gender and Society*, Cilt. 5, No. 1, 1991, ss. 47-66.

¹⁵ Ueda, Atsuko, ‘Dynamic Model of Childbearing and Labor Force Participation of Married Women: Empirical Evidence from Korea and Japan’, *Journal of Asian Economics*, Cilt. 19, 2008, ss. 170-180

Kasnakoğlu ve Dayioğlu¹⁶, Özar ve Günlük-Şenesen¹⁷, Dayioğlu¹⁸, Berik ve Bilginsoy¹⁹ ve Tansel²⁰. Bu çalışmanın Türkiye üzerine yapılmış olan çalışmalardan farklı yanları işgücüne katılım konusuna yeni ve en geniş gözlem düzeyine sahip bir veri seti kullanması, ki bu çalışmada Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) 2006 yılı veri seti kullanılmıştır ve daha çok bölgesel düzeyde bilgiler üzerine yoğunlaşmasıdır. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurması nedeniyle önemli bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

İşgücüne katılım modellerininin temeli “işgücü arzı” teorisine dayanmaktadır. Basit işgücü arzı teorisine göre insanlar çalışmak için haftada veya yılda ne kadar süre çalışacaklarına iş ve iş dışı aktivitelerinin durumlarına ve getirilerine göre karar verirler ve çalışmakla ihtiyaçları olan mal ve hizmetleri satın alacak “gelir” elde ederler (bkz. Ehrenberg ve Smith²¹, Pagoso ve Dinio²²). Tabii ki her çalışmanın karşılığında bir ücret veya gelir elde edilecek diye bir kayıt yoktur. Örneğin ev işleri, ev de çocuklarla ilgilenme ve bir takım gönüllü yapılan işler gibi, bazı işler ücret karşılığında yapılmayabilir. Modele göre bireyler bir takım hesaplamalar yaparak (“gelir maksimizasyonu ve/veya “harcama minimizasyonu” gibi) ne kadar çalışacaklarına ve ne kadar harcaacaklarına karar vereceklerdir. Eğer insanların elde edecekleri ek-gelirle alacakları mal ve hizmetlere “yükledikleri değer”, iş-dışı aktivitelerle verdikleri değerden daha yükseğe bireyler daha fazla çalışmayı arzu edeceklerdir²³. Eğer piyasada ek-iş imkanı varsa bu istek gerçekleşecektir ve iş o anda yoksa “ek-iş” arama yoluna gidilecektir. Dolayısıyla, modele göre işgücü arzının iki temel elemanı şunlardır. Birincisi, bireylerin bir veya birden fazla işte çalışmaları karşılığında elde edecekleri “net-gelir (vergi vb. düşüldükten sonra)” ve elde edecekleri bir takım ek-ödenekler. İkincisi ise, fertlerin iş-dışı aktivitelerle vermiş oldukları değerın mal ve hizmet tüketimine verdikleri değere göreceli oranıdır. Doğal olarak bireyleri yapmış oldukları bu değerlendirmede bireyin kendine has özellikler (cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi), yaşamış oldukları hanenin yapısı (fert sayısı,

¹⁶ Kasnakoğlu, Z. and M. Dayioğlu ‘Education and Labor Market Participation of Women in Turkey’, İçinde: T. Bulutay editörlüğünde yayımlanan, “*Education and the Labor Market in Turkey*”, 1996, ss.145-174. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

¹⁷ Özar, Ş. And G. Günlük-Şenesen, ‘Determinants of Female (non) Participation in the Urban Labor Force in Turkey, METU Studies in Development, Cilt.25(2), 1998, ss.311-328.

¹⁸ Dayioğlu, M., “Labor Market Participation of Women in Turkey”, İçinde: F. Acar and Güneş Ayata editörlüğünde yayımlanan, Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, Caucasus and Turkey, 2000. s. The Netherlands: E. S. Brill.

¹⁹ Berik, Günseli and Cihan Bilginsoy, ‘Type of Work Matters: Womens’s Labor Force Participation and The Child Sex Ratio in Turkey’, *World Development*, Cilt.28, No.5, 2000, ss. 861-878.

²⁰ Tansel, A., “Economic Development and Female Labor Force Participation in Turkey: Time Series Evidence and Cross-Province Estimates”, İçinde: T. Bulutay editörlüğünde yayımlanan, “*Education and the Labor Market in Turkey*”, 2002, s.113-151. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

²¹ Ehrenberg, Ronad G. and Robert S. Smith, ‘*Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*’, (HarperCollins Publishers Inc, 1991), 4. Baskı, ss.227-246.

²² Pagoso, C. M. ve Dinio, R. P., “Labor Economics”, (Rex Book Store Inc, 2006), ss.42-44.

²³ Borjas, George, ‘*Labor economics*’, (Boston-USA: Irwin-McGraw Hill, 2000).

çocuk sayısı, gelir durumu gibi) ve bunun yanında ikamet ettikleri yer (kırsal alan-kentsel alan ve gelişmiş-gelişmemiş bölge) gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Örneğin, gelir durumu çok düşük bir hanede yaşayan okuldan yeni mezun bir birey belki ilk bulduğu işi hemen kabul etmek durumunda iken, aynı özelliklere sahip fakat gelir durumu çok iyi olan bir hanede yaşayan bir birey büyük bir olasılıkla daha seçici olacaktır. Ayrıca, iş imkânlarının çok kısıtlı olduğu bir bölgede yaşayan bireylerin durumları ile iş imkânlarının çok iyi olduğu yerlerde yaşayanların durumları da birbirinden doğal olarak farklı olacaktır. Aynı özelliklere sahip bir birey imkânların kısıtlı olduğu bir yerde kişisel özelliklerine ve yeteneklerine tam olarak uysun uymasın belki de ilk iş fırsatını değerlendirmek isteyecek, uygun iş yoksa mümkünse başka bir yere “göç” edecek veya işgücüne katılmama yolunu tercih edecek ve dolayısıyla ümidi kırılmış işçiler grubuna dâhil olacaktır. Bu sonuçta eğer birey çok yetenekli veya kalifiye birisi ise hiç de istenmeyen bir durumdur. İş imkanlarının çok fazla olduğu bir bölgede yaşayan bir birey için ise genel olarak daha rahat bir hareket serbestisi sözkonusudur. İş alternatiflerin çokluğu ilgili bireyin bir işten diğerine en iyisini veya en uygununu bulana kadar “geçişler” yapmasına olanak sağlar²⁴.

İşgücüne katılmama ya gönüllü olarak olur ya da gönülsüz olarak. Gönüllü olarak işgücüne katılmama daha çok gelir seviyesinin yüksek olduğu hanelerde veya bu hanelerde yaşayan fertler için bir “tercih” olarak düşünülebilir. Eğer bireyler çalışmama ile elde edecekleri faydanın çalışmakla elde edecekleri faydadan daha yüksek olduğuna inanıyorlarsa iş aramayacaklar ve de çalışmama yolunu tercih edeceklerdir. Bununla birlikte, bazı fertler için ise işgücüne katılmama bir tercihten ziyade belki bir “zorunluluk”tur. Örneğin, evli ve bakıma muhtaç küçük bir veya daha fazla çocuğu olan bir kadın bu duruma uygundur. Eğer bu bireye çocuk bakımı konusunda haneden yardım edecek birisi yoksa (anne vb.) veya kreş gibi imkânlar sözkonusu değilse, ilgili birey daha önce çalışıyor veya işgücüne katılıyor olsa bile işgücüne zorunlu olarak katılamayacaktır (kadınların işgücüne katılımı ile ilgili geniş teorik açıklamalar için bkz. Becker²⁵, Killingsworth ve Heckman²⁶). Benzer şekilde buldukları yerlerdeki iş imkânları aldıkları eğitim ve/veya kişisel yeteneklerine uygun olmayan bireyler için ise üç alternatif durum söz konusudur. Birincisi, bu bireylerin kendilerine uymasa da (job-mismatch) bazı iş imkânlarını geçici de olsa değerlendirmeleridir. İkincisi, ilgili bireylerin kendilerine uygun iş imkanı çıkana kadar beklemeleridir, bu durum da uzun dönemli işsiz kalma olasılığı artıracaktır. Üçüncü olarak ise ilgili bireyin yaşadıkları bölgeden başka bir bölgeye göç ederek iş imkânlarını araştırmalarıdır. Aynı durum cinsiyet veya bazen ırk ayırımının yüksek olduğu bölgelerde yaşayan ve işgücü piyasasında ayırıma tabi tutulan bireyler içinde söz konusu olacaktır. Burada not edilmesi gereken ayrı bir durumda özellikle tarımın

²⁴ Taşçı, H. M. ‘Job-to-Job Movements in Turkey: Evidence from Individual Level Data’, International Research Journal of Finance and Economics, Sayı:23, 2009, ss.231-245.

²⁵ Becker, Gary S., ‘Human Capital, Effort, and the Sexual Division of Labor’, *Journal of Labor Economics*, Cilt: 3, No: 1, Bölüm:2, 1985, ss.33-58.

²⁶ Killingsworth, M. R. ve J. J. Heckman, ‘Female Labor Supply: A Survey’, İçinde: O.Ashenfelter ve R. Layard editörlüğünde yayımlanan, *Handbook of Labor Economics*, Amsterdam-Hollanda. 1986.

çözülmesi, “eş”lerinin iş durumu veya başka gerekçelerle kırdan kente göç eden kişilerin ve özellikle kadınların durumudur. Eğer bu bireylerin eğitim durumları ve yetenekleri “kent”teki iş fırsatlarına uymuyorsa ve bunları geliştirme olanağı da yoksa sonuç yine bu bireyler açısından işgücüne katılmama şeklinde ortaya çıkacaktır (göç ve işgücü hareketleri ile ilgili ayrıntılı teorik bilgiler için bkz. Ehrenberg ve Smith²⁷). Ayrıca, genel olarak ortaya çıkan ekonomik krizler ve ekonomide ki daralmalar, ekonominin iş yaratma olanağını düşürecek hatta bazı bireylerin işlerini kaybetmelerine neden olacaktır. Bu tür bir durum da işgücüne katılım açısından iki yönlü etki oluşturacaktır. Bunlardan ilki hanedeki gelir kaybı nedeniyle daha önce işgücüne katılmayan fertlerden bazıları işgücüne katılıp iş bulmak için harekete geçeceklerdir (ek-çalışan etkisi - “added-worker effect”)²⁸. İkincisi ise, ekonomik daralma ve kriz insanların iş bulma ümitlerini iyice kırarak ve de bireyler tamamen işgücü piyasası dışına çıkacaklardır (ümidi kırılmış işçiler etkisi- “discouraged worker effect”) (bkz. Humphrey²⁹, Finegan³⁰, Benati³¹ ve Cerruti³²).

Bu çalışmada, kişiye ve aileye ait özelliklerin yanında, yaşanan yere has özelliklerin işgücüne katılıma olan etkileri, HİA 2006 yılı ham verileri kullanılarak araştırılmıştır. Karşılaştırma yapılması için uygulama hem kadınlar hem de erkekler için ayrı ayrı yapılmıştır. Çalışmanın bulguların göre kadınlar erkeklerle göre daha az işgücüne katılma oran ve olasılığına sahiptir. Ayrıca, kentssel alanda yaşamak her ne kadar Türkiye genelinde işgücüne katılma olasılığın azaltsa da, cinsiyet ayrımına göre durum farklıdır. Erkekler için kentte yaşamak bu olasılığı artırırken, kadınlar için durum tam tersinedir. Diğer bir bulgu ise, “lise ve üzeri” eğitim seviyesine sahip bireyler gerek erkek olsun gerekse kadın, referans kategori olan “ilkokul altı” eğitim seviyesine sahip fertlere göre daha yüksek işgücüne katılım olasılığına sahiptirler. Bunlara ek diğer bir sonuç ise, hem erkekler hem de kadınlar için işgücüne katılım olasılıklarının en yüksek iki değerinin Batı Marmara ve Doğu Karadeniz’de gözlemlenmesidir. Ayrıca, her iki cinsiyet için de en düşük işgücüne katılım olasılıkları Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerindedir. Diğer bulgu ise yaş ile işgücüne katılma olasılığı arasında ters-U ilişkisi olması, yani ilk önce artan daha sonra ise azalan bir ilişki bulunmasıdır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında ilk olarak veri seti ve işgücüne katılımın tanımı tartışılacaktır. Daha sonra sırasıyla, ekonometri model açıklanacak ve bulgular hem kadınlar hem de erkekler için tartışılacaktır. Çalışmanın son kısmında ise genel bulgular değerlendirilecektir.

²⁷ Ehrenberg, *Modern Labor...*, s. 360 – 393.

²⁸ Lundberg, S., ‘The Added Worker Effect’, *Journal of Labor Economics*, Cilt:3, No.1, 1985, ss.11-37.

²⁹ Humphrey, Don D., ‘Alleged Additional Workers in the Measurement of Unemployment’, *The Journal of Political Economy*, Cilt.48, No. 3, 1940, ss. 412-419.

³⁰ Finegan, T. Aldrich, ‘Discouraged Workers and Economic Fluctuations’, *Cilt.35*, No.1, 1981, ss.88-102.

³¹ Benati, L., ‘Some Empirical Evidence on the Discouraged Worker Effect’, *Economics Letters*, Cilt: 70, 2001, ss. 387-395.

³² Cerruti, M., ‘Economic Reform, Structural Adjustment and Female Labor Force Participation in Buenos Aires, Argentina’, *World Development*, Cilt. 28, No.5, 2000, ss.879-891.

Veri Seti, Kavramlar ve Veri Setine İlişkin Özet Bilgiler

Çalışmada kullanılan veri seti Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin yapmış olduğu HİA 2006 yılı ham verilerinden elde edilmiştir. HİA yılda dört defa (üçer aylık dönemler halinde) düzenlenmekte olup, her bir dönemde Türkiye’nin tamamını temsil eden yaklaşık 30,000 hane ankete dahil edilmektedir. Anket çalışma yaşındaki nüfusun işgücü piyasasındaki durumu hakkında bilgi toplamaya yönelik bir ankettir. Bu amaç doğrultusunda ankete katılan kişilere yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi genel bilgilerin yanında, eğer çalışıyorsa, mesleği, çalışma saati, ücretli çalışıyorsa geliri, iş yerine ilişkin bilgiler gibi bilgiler sorulmaktadır. Eğer ankete katılan kişi çalışmıyorsa, iş arayıp aramadığı, iş arıyorsa nasıl bir iş aradığı, hangi yolla iş aradığı, ne zamandan beri iş aradığı ve eğer bu kişi iş aramıyorsa neden iş aramadığı gibi konuları kapsayan sorular sorulmaktadır³³. Bu noktada yeri gelmişken şunu not etmek önem arz etmektedir. HİA her ne kadar katılımcılardan ücretli çalışanlara gelirlerini sorsa da, diğer çalışanlara ait gelir bilgilerini ve katılımcının yaşadığı hanenin toplam gelirini sormamaktadır, dolayısıyla toplamamaktadır ve bu da bir açıklık veya bir zayıflık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zayıflığına rağmen HİA en geniş katılımcının olduğu ve Türkiye’ye ait işgücü piyasası bilgisinin “hep birlikte” (işgücüne katılan/katılmayan, çalışan, işsiz) toplandığı yeterince sorunun sorulduğu en kapsamlı bir ankettir.

TÜİK, işgücü piyasasına ilişkin tanımlamalarda, daha çok Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nun tanımlamalarından yararlanmaktadır. TÜİK’e göre bir kişi şu üç ana gruptan birinde yer almaktadır: Çalışıyor, çalışmıyor (yani işsiz) ve işgücüne dâhil değil. Çalışan ve işsiz grubun toplamı, toplam işgücünü vermektedir. Bir kişinin çalışıyor olabilmesi için 15 yaş ve üzerinde olması ve referans döneminde 1 saat bile olsa ekonomik olarak aktif olması gerekmektedir. Ekonomik olarak aktif olabilmesi için ise sürekli veya geçici bir işte çalışıyor olması veya işveren, kendi işinde çalışıyor, ücretsiz aile işçisi gibi durumlardan herhangi birinde olması gerekmektedir. İstihdam tanımında ayrıca her ne kadar referans döneminde çalışmıyor olsa da işi ile bağlantısı devam eden kişiler için şu iki durum geçerlidir. Birincisi, kendi hesabına ve işveren olarak çalışanlar, referans haftasında çeşitli nedenlerle işlerinin başında bulunmasalar dahi istihdamda kabul edilenlerdir. İkincisi, referans haftasında işlerinin başında bulunmayan ücretli ve maaşlı olarak çalışan fertler ise eğer 3 ay içinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten uzak kaldıkları süre zarfında maaş veya ücretlerinin en az % 50’sini almaya devam ediyorlarsa istihdamda kabul edilmekte olanlardır³⁴.

TÜİK’e göre bir kişinin işsiz olarak kabul edilebilmesi için referans dönemi içinde çalışmamış olması, aktif olarak iş arıyor olması ve iş imkânı olsa, 15 gün içinde işe başlama niyetinde olması gerekmektedir. Bu kişinin aktif olarak iş arıyor olma kriteri ise, son 3 ay içinde iş arama metodlarından, örneğin; şahsi olarak iş

³³ www.tuik.gov.tr: Erişim Tarihi: 20.06.2008.

³⁴ www.tuik.gov.tr: Erişim Tarihi: 20.06.2008.

arama, gazete ilanı okuma ve İş-Kur'a başvurma gibi, herhangi birisini kullanmış olması gerekmektedir³⁵.

İstihdam edilen ve işsiz grubun dışında kalan tüm fertler ise işgücüne dâhil değildir. Toplam çalışma yaşındaki işgücünün (işsiz+istihdam) toplam çalışma yaşındaki nüfusa oranı, işgücüne katılım oranını (İKO) vermektedir. Bu tanımlar çerçevesinde çalışmanın bundan sonraki kısmında, Türkiye'deki genel durum işgücüne katılım konusuna yoğunlaşarak çeşitli açılardan değerlendirilecektir.

Grafik 1 cinsiyet ve kırsal-kent ayırımına göre yıllar itibarıyla İKO değerlerini göstermektedir. 1988-2007 yılları arssında "ortalama" İKO yavaş ama sürekli bir azalış trendi göstermektedir. İşgücüne katılım oranındaki düşüşün temel nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür. Hızlı kentleşme (urbanization) veya kırdan kente göç ve Avrupa Birliği sürecinde tarım politikalarındaki değişikliklerin meydana getirdiği yapısal değişimin, işgücünün tarımdan tarım dışı alanlara kaymasına neden olmasıdır (Bkz. Şenses³⁶, Tunali³⁷ ve Taşçı³⁸). Bir diğer faktör, eğitim olanakları ve okula gitme süresininin daha da artırmış olmasının, özellikle genç nüfusun İKO değerlerini düşürmesidir (Bkz. Tunali³⁹ ve Taşçı⁴⁰). İKO değerlerinin düşüş trendine katkıda bulunan diğer bir faktör de çeşitli dönemlerde uygulamaya konan "erken emeklilik" uygulamalarıdır (Bkz. Şenses⁴¹ ve Tansel⁴²). Ek olarak zorunlu askerlik olgusu, erkeklerde genç yaşta işgücüne katılımı daha da düşürmektedir⁴³.

Grafik 1'de dikkat çekici bir nokta, kırsal kesimde yaşayan erkek ve kadın için İKO değerlerinin kentsel alanlarda yaşayan hemcinslerine göre daha yüksek olmasıdır. Tarımın ağırlıklı bir istihdam alanı olduğu kırsal alanlarda hem erkek hem de kadın için İKO'nun kentsel alanlarda yaşayan emsallerine göre yüksek olmasının temel sebebi, bu kesimlerde her hangi bir vasıf gerektirmeyen işlerde ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışma olanağının fazla oluşudur. Tarihsel olarak, kadının İKO değerlerinde kentleşmenin artışıyla birlikte, ilk aşamada bir azalış daha sonra ise bir yükseliş beklenmektedir. Bilindiği gibi, sanayinin ve hizmetin ağırlıkta olduğu kentsel alanlarda istihdam edilebilmek için genel olarak belli bir eğitim ve beceri gerektirmektedir. Dolayısıyla, kırdan kente göç etmiş olan bireylerin eğitim düzeyinin yetersizliği nedeniyle işgücü piyasasına uyum sağlayamaması, kentsel alanda

³⁵ www.tuik.gov.tr: Erişim Tarihi: 20.06.2008.

³⁶ Şenses, F., 'Labor Market Response to Structural Adjustment and Institutional Pressures: The Turkish Case', METU Studies in Development, Cilt.21, No.3, 1994, ss.405-448.

³⁷ Tunali, İ. (2003), *Background Study on Labor Market and Employment in Turkey*, Prepared for the European Training Foundation, June-2003, Ankara-Turkey, s.31.

³⁸ Taşçı, H. M., 'Essays on Unemployment in Turkey', Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2005, s.14.

³⁹ Tunali, *Background Study...*, s.31.

⁴⁰ Taşçı, *Essays on ...*, s.14.

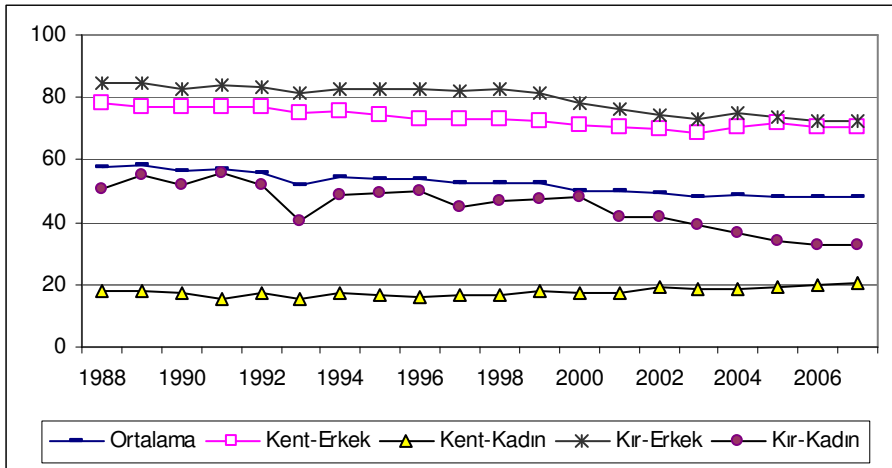
⁴¹ Şenses, *Labor Market...*, s.405-448.

⁴² Tansel, *Economic Development ...*, s.120-121.

⁴³ Tunali, *Background Study...*, s.31.

çekirdek aile olgusunun ağırlıkta olması ve kültürel faktörler işgücüne katılımı düşürmektedir ve bu etki kentsel kesimde yaşayan kadınlarda daha da yüksek olmaktadır. Süreç içinde eğitim düzeyindeki ve hayatı kolaylaştıran faktörlerdeki artış (özellikle küçük çocuk sahibi kadınlar için kreş, yuva vb. imkanların çoğalması) kentsel kesimdeki kadınların işgücüne katılımında, belli bir oranda da olsa, artışa neden olmaktadır⁴⁴. Grafik 1’deki çok yüksek olmasa da kentteki kadınların İKO değerlerinin yıllar itibariyle bir artış eğilimi göstermesi bunu destekler mahiyettedir. Ayrıca, kadınlar için İKO değerlerinin kırsal alanlarda düşerken kentsel alanda artış göstermesiyle birlikte, kır-kent farklılığı 1988’de yüzde 32.9 iken 2007’de 12.5’e düşmüştür.

Grafik 1: Cinsiyet ve Yerleşim Yerine Göre İşgücüne Katılım: 1988-2007

Kaynak: www.tuik.gov.tr internet adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 20.05.2008).

Grafik 1’i açıklamaya yönelik ve ayrıntılı bilgi vermek amacıyla 1988, 2000 ve 2006 yılları için nüfusun ve işgücünün, eğitim ve cinsiyete göre durumu Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’de 3 yıla da bakıldığında, çalışma çağındaki nüfusun bir artış trendinde olduğu söylenebilir. Ayrıca, ilgili yıllardaki İKO değerlerine bakıldığında tüm eğitim düzeylerinde erkeklerin kadınlardan daha yüksek İKO değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Özellikle yüksek öğretim dışındaki eğitim düzeylerinde bu farklılığın çok fazla olduğu dikkat çekmektedir. İKO için son olarak eğitim düzeyi arttıkça hem erkek de hem de kadın da İKO’nın yükseldiği özellikle 2006 yılı için açık olarak görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça İKO değerlerinin artması literatürde

⁴⁴ Gürsel, Seyfettin ve Veysel U., ‘Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam’, *Yapı Kredi Yayınları*, Ekonomi – 87. 1999, ss.40-42.

genel olarak “beşeri sermaye” ile açıklanır. Beşeri sermaye arttıkça istihdam şansı ve teklif edilen ücret arttığı için işgücüne katılımında artmaktadır.

İşsizlik oranına⁴⁵ (İÖ) ilişkin rakamlara hem erkek hem de kadınlar için eğitim durumlarına göre bakıldığında, kadınların lise ve dengi meslek lisesi ile yükseköğretim eğitimine sahip olanların aynı kategorideki erkeklere göre tüm yıllar için daha yüksek İÖ değerine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, kadınlarda en yüksek İÖ değeri “lise ve dengi meslek lisesi” mezunlarında gözlemlenirken, en düşük İÖ değeri “ilkokul altı⁴⁶” grubunda gözlemlenmek ve sonuç analiz edilen tüm yıllar için değişmemektedir. Erkekler açısından duruma bakıldığında ise, 2006 yılında en yüksek İÖ, “ilkokul altı” grubunda gözlemlenirken, en düşük İÖ “yüksek öğretim” derecesine sahip kişilerde gözlemlenmektedir. Analize konu olan diğer yıllarda erkekler için durum biraz daha farklıdır ve en yüksek İÖ değeri “lise ve dengi meslek lisesi” mezunlarında görülmektedir.

Hem kadınlar hem de erkekler için en yüksek istihdam oranı⁴⁷ (İSTO) “yüksek öğretim” derecesine sahip bireylerde gözükmemektedir. Bu bulgu belirli beceriler gerektiren ve bilgiye dayalı işler için yüksek eğitimin gerekli olması, yapısal değişim ile birlikte yüksek eğitim düzeyi gerektiren işlerin artması ve bu eğitim seviyesine sahip bireylerin işe yerleşmelerinin kolaylaşması ile açıklanabilir.

Ayrıca, eksik istihdam oranlarına⁴⁸ (EKSO) bakıldığında 2006 yılı için erkeklerde en yüksek değer “ilkokul altı” bireylerde gözlemlenirken, kadınlarda en yüksek değer “lise ve dengi meslek lisesi” mezunlarında gözlemlenmektedir. Son olarak, hem İSTO hem de EKSO değerlerinde kadın erkek farklılığının en az olduğu grup “yüksek öğretim” mezunlarıdır.

⁴⁵ İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranı.

⁴⁶ Bu grup “okur yazar fakat bir okul mezunu olmayanları ve okuma yazma bilmeyenleri kapsamaktadır”.

⁴⁷ Çalışma çağındaki, toplam istihdam edilenlerin toplam nüfusa oranı.

⁴⁸ Eksik istihdam edilenlerin işgücü içindeki oranı. Bir kişinin eksik istihdamda olduğunun kabul edilmesi için iki durum söz konusudur: “Görülebilir eksik istihdam” ve “diğer”. Eğer bir kişi referans döneminde ekonomik nedenlerle 40 saatten daha az bir süre çalışmış ise ve mevcut işinde veya ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait ise görülebilir eksik istihdam da kabul edilmektedir. Ekonomik nedenler ise, sırasıyla teknik veya ekonomik nedenlerle geçici iş yavaşlatılması veya durdurulması, iş olmaması, tam gün iş bulamaması, işin son hafta içinde başlaması ve/veya bitmesidir (bkz: dipnot 33). Eksik istihdamın “diğer” kategorisinde değerlendirilen kişiler ise mevcut işinde elde ettiği gelirin azlığı ya da kendi mesleğinde istihdam edilmemesi gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediğini ya da ikinci bir iş aradığını bildirenlerdir (bkz: dipnot 33).

Tablo 1: Eğitime ve Cinsiyete göre Çalışma Çağındaki Nüfus ve İşgücü Durumu: 1988, 2000 ve 2006 Yılları

CINSİYET	YIL	Eğitim Durumu	Nüfus (Bin)	İKO(%)	İO(%)	İSTO(%)	EKSO(%)
Erkek	2006	İlkokul altı	1026	40.35	10.87	36.06	4.83
		Lise altı	16487	70.84	9.84	63.87	4.63
		Lise ve dengi meslek L.	5692	73.59	10.29	66.06	3.92
		Yükseköğretim	2395	84.09	7.70	77.49	2.23
		Toplam	25601	71.47	9.71	64.53	4.22
Kadın	2006	İlkokul altı	5115	16.17	1.33	15.95	1.21
		Lise altı	15744	21.81	7.75	20.14	1.83
		Lise ve dengi meslek L.	3701	31.37	22.22	24.43	2.07
		Yükseköğretim	1508	69.83	12.92	60.81	1.90
		Toplam	26066	24.86	10.36	22.29	1.85
Erkek	2000	İlkokul altı	2163	56.31	5.91	52.98	8.78
		Lise altı	14785	76.08	6.08	71.45	9.78
		Lise ve dengi meslek L.	4355	70.77	8.92	64.43	5.65
		Yükseköğretim	1613	83.20	5.90	78.30	2.50
		Toplam	22916	73.70	6.60	68.90	8.40
Kadın	2000	İlkokul altı	6143	24.69	2.50	24.06	1.91
		Lise altı	13303	23.06	4.40	22.04	3.26
		Lise ve dengi meslek L.	2859	31.79	16.39	26.55	3.52
		Yükseköğretim	990	70.10	9.10	63.80	1.90
		Toplam	23295	26.60	6.30	24.90	2.80
Erkek	1988	İlkokul altı	3531	73.15	4.61	69.75	8.44
		Lise altı	10542	83.93	7.63	77.52	9.10
		Lise ve dengi meslek L.	1808	78.04	12.90	67.98	7.02
		Yükseköğretim	779	89.50	5.90	84.20	4.10
		Toplam	16660	81.24	7.50	75.10	8.50
Kadın	1988	İlkokul altı	7260	32.16	3.85	30.94	1.76
		Lise altı	8364	32.47	11.56	28.72	2.39
		Lise ve dengi meslek L.	1147	47.43	31.43	32.43	3.49
		Yükseköğretim	315	82.50	17.60	68.00	2.60
		Toplam	17086	34.27	10.80	30.60	2.20

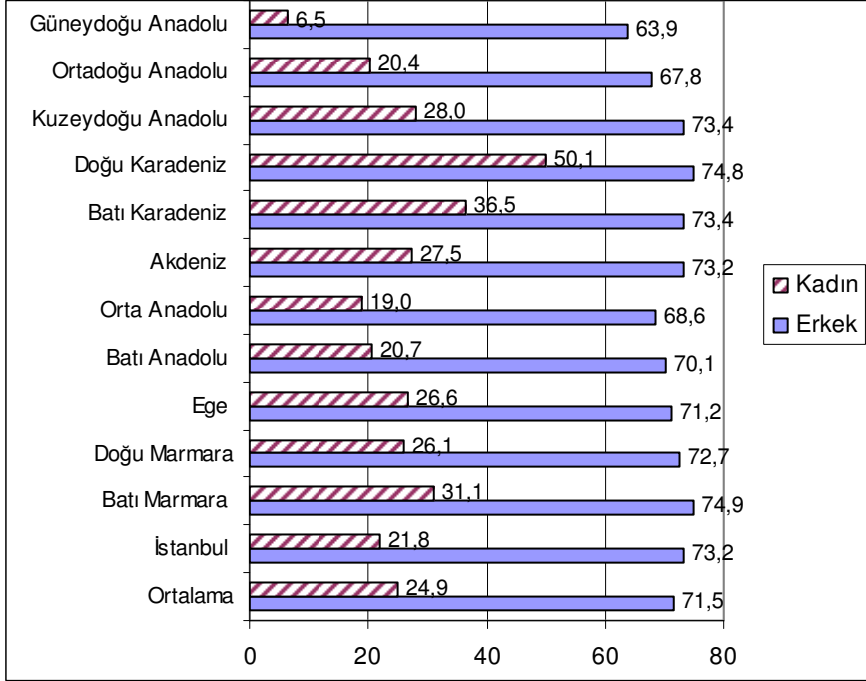
Kaynak: www.tuik.gov.tr internet adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

Grafik 2’ 2006 yılına ait İKO değerleri bölgelere⁴⁹ ve cinsiyet ayırımına göre sunulmuştur. Grafiğe göre tüm bölgelerde erkeklerin işgücüne katılım oranı kadınlara nisbeten daha yüksektir. Tüm bölgelere bakıldığında erkeklerin İKO değerleri çok fazla dalgalanma göstermemekte, aynı seviyesini korumaktadır. Değer aralığı fazla değişmemekle beraber, erkeklerde en yüksek İKO değerleri yüzde 74.9 ile Batı Marmara bölgesi ve daha sonra yüzde 74.8 ile Doğu Karadeniz bölgesinde gözlemlenmektedir. Erkekler için en düşük İKO değerleri yüzde 63.9 ile Güneydoğu

⁴⁹ Çalışmanın bu kısmında kullanılan “bölge” tanımları yapılırken TÜİK’in 2004 yılından itibaren kullanmaya başlamış olduğu “İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 1” esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için lütfen bakınız “Ek-Tablo 2A”.

Anadolu bölgesi ve daha sonra yüzde 67.8 ile Orta-Doğu Anadolu bölgesinde gözlemlenmektedir.

Grafik 2: Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranı 2006 Yılı

Kaynak: www.tuik.gov.tr internet adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 20.05.2008).

Kadınlar için İKO değerlerine bölgesel düzeyde bakıldığında ise, kadınlara ait değerlerin nisbeten düşük olduğunu ve bölgelere göre aşırı değişkenlik arz ettiği gözlemlenmektedir. Buna göre kadınların İKO'nun en düşük olduğu bölge yaklaşık yüzde 6.5 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi olurken, en yüksek olduğu bölge yaklaşık yüzde 50.1 ile Doğu Karadeniz bölgesi olmaktadır. Erkek ve kadın arasındaki ortalama İKO farklılığı yaklaşık yüzde 46.6'dır. Bu farklılığın en yüksek olduğu bölgeler ise sırasıyla, yüzde 57.4 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi ve yüzde 51.4 ile İstanbul⁵⁰dur. Farklılığın en düşük olduğu bölgeler ise sırasıyla yüzde 24.7 ile Doğu Karadeniz bölgesi ve yüzde 36.9 ile Doğu Karadeniz bölgesidir.

⁵⁰ TÜİK'in 2004 yılından itibaren kullanmaya başladığı istatistikî bölge birimleri sınıflamaları olan "Düzye 1" ve "Düzye 2"de "İstanbul" *ayrı bir bölge* şeklinde tanımlanmaktadır.

Tablo 2: Eğitim, Cinsiyet ve Bölgelere Göre İşgücüne Katılım: 2006 Yılı

Bölge	İlkokul Altı		Lise Altı		Lise ve Dengi M.		Yüksek Öğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İstanbul	33.2	5.6	72	13.7	74.4	34.9	83.2	68.9
Batı Marmara	36.4	18.4	73.5	29.5	81.3	37.3	83.8	67.4
Doğu Marmara	32.5	10.8	71.2	22.7	74.5	35.9	86.6	73.3
Ege	32.7	12.7	71.2	25.2	73.8	31.6	79.9	66.9
Akdeniz	42.5	17.8	73.5	25.3	73.8	33	86.3	69.3
Batı Anadolu	24.8	8.2	69.5	12.6	70	29.5	79.8	70.5
Orta Anadolu	26.4	12.5	66.3	17.6	75.7	22.8	87.6	72.3
Batı Karadeniz	42.2	33.7	72.8	36.2	79.1	31.3	84.3	73.2
Doğu Karadeniz	41	47.6	74.2	52.3	75.1	38.8	90.2	71.2
Kuzey Doğu Anadolu	56.9	31.4	71.2	24.8	77.4	20.6	91.7	73
Orta Doğu Anadolu	52.6	21.8	66.7	16.4	71.1	22.1	85.1	69.1
Güney Doğu Anadolu	46.9	4.2	65.2	4.6	62	12.9	86.7	71
Genel Ortalama	40.35	16.17	70.84	21.81	73.59	31.37	84.09	69.83

Kaynak: www.tuik.gov.tr internet adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 20.05.2008).

Tablo 2’de bölgelere ve eğitim durumuna göre erkek ve kadınların İKO değerleri görülmektedir. Daha önceki açıklamalara paralel olarak eğitim ve bölgeler birlikte değerlendirildiğinde de İKO’nın erkeklerde tüm bölge ve eğitim durumlarında daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Tablo 2’nin verdiği ek bilgiler ışığında bölgesel bazda da eğitim düzeyi arttıkça İKO’nın hem erkekler de hem de kadınlarda genel olarak arttığı gözlemlenmektedir. Bu durumun istisnaları, erkekler için Güney Doğu Anadolu bölgesi, kadınlar için ise Doğu Karadeniz, Kuzey Doğu Anadolu ve Orta Doğu Anadolu bölgeleridir. Yüksek öğretim derecesine sahiplik açısından tüm bölgelerde oranlar birbirine yakın olmakla birlikte en yüksek İKO değerleri, erkekler için yüzde 91.7 ile Kuzey Doğu Anadolu ve yüzde 90.2 ile Doğu Karadeniz bölgelerinde, kadınlar için ise yüzde 73.3 ile Doğu Marmara ve yüzde 73.2 ile Batı Karadeniz bölgelerindedir. Yüksek Öğrenimliler için en düşük İKO kadınlarda yüzde 68.9 ile İstanbul’da, erkeklerde ise yüzde 79.8 ile Batı Anadolu’da görülmektedir. TÜİK’in 2006 yılı için açıkladığı rakamlara göre Türkiye’deki toplam istihdamın %27.3’ü tarımda, %72.7’si ise sanayi ve hizmetlerdedir. Tarım dışı istihdamın en yoğun olduğu bölgeler sırasıyla İstanbul (%99.5), Batı Anadolu (%83.4), Doğu Marmara (%81.5) ve Güneydoğu Anadolu (%76) bölgeleridir⁵¹. Bu bilgiler ışığında, “ilkokul altı” grubundaki bireyler için İKO değerlerinin sanayi ve hizmetin nispeten daha fazla istihdam olanağı sağladığı İstanbul, Doğu Marmara, Batı Anadolu, ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde diğer bölgelere göre daha düşük olması beklenen bir sonuçtur ve bu sonuç genel olarak hem erkek hem de kadın için geçerlidir.

⁵¹ www.tuik.gov.tr: Erişim Tarihi: 20.05. 2008.

Tablo 3: Bölgeler, Cinsiyet ve Eğitime göre İstihdam Oranları: 2006 Yılı

Cinsiyet	Bölge	Eğitim Düzeyi				Toplam
		İlkokul Altı	Lise Altı	Lise ve Dengi	Yükseköğretim	
Erkek	Istanbul	27.2	63.7	67.5	77.4	65.5
	Batı Marmara	33.3	69.3	74.3	80.5	70.3
	Doğu Marmara	29	65.1	68.9	80.1	66.7
	Ege	29.4	65.1	66.9	74.2	65.1
	Akdeniz	37.5	65	63.9	78	64.7
	Batı Anadolu	23	62.6	62.8	72.3	63.1
	Orta Anadolu	25.1	59.6	65.9	80.7	61.5
	Batı Karadeniz	41.4	68.5	72.1	77.2	68.5
	Doğu Karadeniz	41	70	69	84.1	70.1
	Kuzey Doğu Anadolu	54.8	66.5	71.7	86.9	68.6
	Orta Doğu Anadolu	48.4	59	59.4	77.2	59.4
	Güney Doğu Anadolu	38.7	55.1	54	80.4	54.5
Kadın	Istanbul	5.4	11.6	29.1	61.8	18.7
	Batı Marmara	17.7	27.5	30.1	59.8	28.3
	Doğu Marmara	10.7	21	28.2	62.8	23.1
	Ege	12.4	23.5	25.1	58.9	24.1
	Akdeniz	17.2	22.6	24.7	59.5	24
	Batı Anadolu	7.6	10.7	22.2	60	17.2
	Orta Anadolu	12.5	16.6	13.2	57.6	16.7
	Batı Karadeniz	33.6	35	25.1	61.7	34.6
	Doğu Karadeniz	47.5	51	30.4	64	47.6
	Kuzey Doğu Anadolu	31.4	24.6	17.1	65.9	27.3
	Orta Doğu Anadolu	21.7	15.6	13.4	53.4	18.7
	Güney Doğu Anadolu	4.1	4.2	10.3	65	5.9

Kaynak: www.tuik.gov.tr internet adresinden derlenmiştir (Erişim Tarihi: 20.05.2008).

Tablo 3’de 2006 yılı için bölge, eğitim düzeyi ve cinsiyet farklılığını gözetenek elde edilmiş olan İSTO değerleri yer almaktadır. Tablo 3’te değerler genel olarak daha önce ifade edilen bulguları destekler niteliktedir. Erkekler tüm bölgelerde ve tüm eğitim seviyelerinde kadınlara göre daha yüksek İSTO değerlerine sahiptirler. Örneğin, “İstanbul”da yaşayan “lise ve dengi meslek lisesi” mezunları ve “yüksek öğrenimliler” için İSTO değerleri erkek için sırasıyla yüzde 67.5 ve 77.4 iken, kadınlar için aynı değerler sırasıyla yüzde 29.1 ve 61.8’dir. Ayrıca, “ilkokul altı” kadınlar için en yüksek istihdam oranı yüzde 33.6 ve 47.5 değerleriyle sırasıyla “Batı ve Doğu Karadeniz”de gözlemlenirken, en düşük İSTO yüzde 4.1 ve 5.4 değerleriyle sırasıyla “Güney Doğu Anadolu” ve “İstanbul”da gözlemlenmektedir. TÜİK’in 2006 yılı için açıkladığı rakamlara göre toplam istihdamda tarımın payının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Doğu Karadeniz (%52.2), Kuzey Doğu Anadolu (51.2), Batı Karadeniz (%49.4) ve Orta Doğu Anadolu (%46.2) bölgeleridir⁵². Dolayısıyla, Tablo

⁵² www.tuik.gov.tr: Erişim Tarihi: 20.05. 2008.

3’te görülen “ilkokul altı” kadın ve erkek İSTO’larının özellikle tarım’ın yoğun bir istihdam alanı olduğu bölgelerde yüksek olması normal bir bulgudur. Tablo 3’e göre ayrıca, yüksek öğrenimli kadınların en yüksek İSTO değerlerine sahip oldukları bölgeler sırasıyla yüzde 65.9’la “Kuzey Doğu Anadolu” ile yüzde 65’le “Güney Doğu Anadolu” bölgeleridir. Bir diğer göze çarpan bulguda “yükseköğretim” ve “ilkokul altı” kadınlar arasındaki İSTO farklılığının en fazla olduğu bölgelerin yüzde 60.9 ve 56.4 değer farklılıklarıyla sırasıyla “Güney Doğu Anadolu” ve “İstanbul” olduğudur. Aynı farklılık erkekler için, “Orta Anadolu” ve “İstanbul” da sırasıyla yüzde 55.5 ve yüzde 50.2 ile en yüksek değerleri almaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında önce kısaca ekonometrik model anlatılacak, daha sonra ise işgücüne katılımın belirleyenleri hem erkek hem de kadınlar için ayrı ayrı tahmin edilecek ve bulgular yorumlanacaktır.

Ekonometrik Model

Regresyon analizlerinde bağımlı değişkenin nitel olduğu durumlarda genel olarak probit ve logit modelleri kullanılmaktadır. İki model arasındaki temel farklılık, hata teriminin dağılımının farklılığından kaynaklanmaktadır. Logit modelinde hata teriminin logistik dağılıma sahip olduğu varsayılırken, probit modelinde normal dağılımı sahip olduğu varsayılmaktadır (bkz. Greene⁵³ ve Wooldridge⁵⁴). Bu çalışmada işgücüne katılım bağımlı değişken olarak kullanılmış ve onu etkileyen faktörler hem logit hem de probit modelleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Sonuçlar gerek tahmin edilen katsayıların yönü gerekse anlamlılığı itibariyle yaklaşık olarak aynı olduğu için metnin içinde sadece logit modeline ilişkin bulgular üzerine yoğunlaşılacaktır⁵⁵.

Modelin işleyişini kısaca açıklayacak olursak:

$$ik_i^* = \beta_1' X_{i1} + \varepsilon_{i1} \quad (1)^{56}$$

1 nolu modelde bağımlı değişken (ik) işgücüne katılanlar için “1” değerini alırken, işgücüne katılmayanlar için “0” değerini almaktadır. İlgili modelde X_{i1} bağımsız değişkenler vektörünü temsil eder iken, ε_{i1} normal dağılıma sahip ortalaması sıfır ve varsansı 1 olan hata terimini göstermektedir. Modelin tahminin de ise maksimum (veya “ençok”) olabilirlik yöntemi kullanılacaktır⁵⁷. Logit modelinin

⁵³ Greene, W.H., ‘*Econometric Analysis*’, (Prentice Hall International Inc, 1993), 3. Baskı. s.635-681.

⁵⁴ Wooldridge, Jeffrey , ‘*Introductory Econometrics*’, (South-Western Publication), 2005. s.553-559.

⁵⁵ Bağımlı değişkenin bu yapısından dolayı, literatürde genel olarak ikili tercih modelleri tercih edilmekte ve yaygın olarak ise probit ve logit modelleri kullanılmaktadır. Probit modeline ait sonuçlar istenirse yazarlardan temin edilebilir.

⁵⁶ Bu denklemden, $\varepsilon_{i1} \sim N(0,1)$ durumu geçerli olduğu varsayılmaktadır.

⁵⁷ Çalışmada çok fazla yer işgal etmemek için modellere ilişkin denklem ayrıntılarına girilmemiştir. Modeller hakkında daha geniş bilgiler bkz: Baltagi, B., ‘*Econometrics*’, (Springer Verlag, 2008) ss.323-353; Greene, *Econometric...*, s.635-681.

tahmini sonucunda elde edilen parametrelerin yorum kolaylığı açısından “odds-oranları”⁵⁸’nın elde edilmesi daha faydalıdır. Odds-oranları olasılık oranlarını vermektedir ve her zaman için pozitifdir. Eğer bu değer 1’den küçükse elde edilen parametrenin negatif, aksi durumda ise parametrenin pozitif bir etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Örneğin işgücüne katılım bağımlı değişkeni açısından, “kadın” kukla⁵⁹ değişkenine ait odd-oranı değeri “1” den küçükse kadınların işgücüne katılım olasılığının erkeklere göre düşük olduğu anlamına gelmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümde elde edilen bulgular bu doğrultuda değerlendirilecektir.

Tahmin Sonuçları

Logit modelinin tahmini sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4’de sunulmuştur. Sonuçların değerlendirilmesine geçilmeden önce şu bilgileri vermek yerindedir. TÜİK 2004 yılından itibaren bölge sınıflamasında daha önce kullanılan 7-coğrafi bölge sınıflaması yerine iki yeni "istatistiki bölge birimleri sınıflaması" kullanmaya başlamıştır. Çalışmada, bölge kukla değişkenleri “Düzey 1” sınıflaması için, “il” kukla değişkenleri de “Düzey 2” sınıflamasına göre oluşturulmuştur⁶⁰. Sonuçların hassasiyetini görmek ve her iki sınıflama içinde ayrı ayrı olasılık değerlerini elde edebilmek için tahminler “Model 1” ve “Model 2” başlıkları altında ayrı ayrı yapılmıştır. Ayrıca tahminler hem “tüm veri” seti için (bkz. sütun 1 ve sütun 4) hem de cinsiyet ayırımına göre (bkz. erkekler için sütun 2 ve sütun 5, kadınlar için sütun 3 ve sütun 6) ayrı ayrı sunulmuştur⁶¹.

Tablo 4’te görüldüğü gibi tüm veri setine ilişkin bulgular, gerek “Model 1” ve gerekse “Model 2” için, kentsel kesimde yaşayanların işgücüne katılma olasılığının kırsal kesimde yaşayanlara göre düşük olduğunu ve bu farklılığın istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bulgulara cinsiyet farklılığı gözetilerek bakıldığında ise, katsayıların tam tersi sonuçlar verdiği gözlemlenmektedir. Erkekler için kentte yaşayanların işgücüne katılma olasılığı kırdaki yaşayanlara göre yüksek iken (odds-oranı 1’den büyük), kadınlar için bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Dolayısıyla, kentte yaşamak erkekler için işgücüne katılım olasılığını artırırken, kadınlar için bu olasılığı düşürmektedir. Tablo 4’de gözlemlenen bir diğer bulgu da “kadın” kukla değişkenine ait “odds-oranı”nın her iki modelde de 1’den küçük olmasıdır. Buna göre; kadınlar erkeklere göre daha az işgücüne katılma olasılığına sahiptirler. Bu sonuç çalışmanın özet bilgiler kısmında ifade edilen bulguları destekler mahiyettedir. Erkekler kadınlara göre daha çok işgücüne katılmaktadır ve aradaki farklılık istatistik olarak anlamlıdır.

⁵⁸ İngilizce literatürde, “odds-ratio” şeklinde adlandırılmaktadır.

⁵⁹ Bu değişken “kadın” için 1, “erkek” için “0” değerini almaktadır.

⁶⁰ “Düzey 1” ve “Düzey 2” sınıflamalarının kapsadığı alanlara ilişkin bilgi Ek-Tablo 2A ve 2B’de sunulmuştur.

⁶¹ Değişkenlerin tanımlarına ilişkin bilgiler “Ek-Tablo 1, 2A ve 2B”de sunulmuştur.

Tablo 4: Logit Modeli Tahmin Sonuçları⁶²

	Model 1			Model 2		
	Tüm Veri	Erkek	Kadın	Tüm Veri	Erkek	Kadın
kent	0.724*** [0.009]	1.079*** [0.020]	0.548*** [0.010]	0.727*** [0.009]	1.086*** [0.020]	0.549*** [0.010]
kadın	0.224*** [0.004]			0.224*** [0.004]		
evli kadın	0.064*** [0.002]			0.064*** [0.002]		
evli	3.079*** [0.078]	2.854*** [0.096]	0.210*** [0.005]	3.077*** [0.078]	2.876*** [0.096]	0.211*** [0.005]
ilkokul	0.957** [0.017]	1.374*** [0.043]	0.857*** [0.020]	0.960** [0.017]	1.376*** [0.042]	0.858*** [0.020]
ortaokul	1.017 [0.023]	1.269*** [0.043]	0.854*** [0.029]	1.017 [0.023]	1.259*** [0.042]	0.858*** [0.029]
lise	1.206*** [0.028]	1.083** [0.039]	1.588*** [0.052]	1.206*** [0.028]	1.070* [0.038]	1.602*** [0.052]
meslek lisesi	1.912*** [0.049]	1.896*** [0.076]	2.406*** [0.086]	1.909*** [0.049]	1.879*** [0.075]	2.411*** [0.086]
üniversite	3.722*** [0.100]	1.982*** [0.082]	7.785*** [0.284]	3.722*** [0.099]	1.954*** [0.080]	7.838*** [0.284]
yaş 20-24	5.639*** [0.132]	6.682*** [0.211]	3.825*** [0.139]	5.622*** [0.132]	6.618*** [0.208]	3.811*** [0.139]
yaş 25-34	10.587*** [0.259]	18.206*** [0.661]	5.487*** [0.201]	10.548*** [0.258]	17.976*** [0.651]	5.462*** [0.200]
yaş 35-44	11.479*** [0.306]	11.935*** [0.535]	6.791*** [0.260]	11.433*** [0.304]	11.773*** [0.526]	6.776*** [0.259]
yaş 45-54	3.964*** [0.112]	2.339*** [0.104]	3.436*** [0.140]	3.951*** [0.112]	2.313*** [0.103]	3.425*** [0.139]
yaş 55 ve üstü	1.129*** [0.035]	0.634*** [0.029]	1.686*** [0.076]	1.127*** [0.035]	0.630*** [0.029]	1.682*** [0.076]
hanedeki çalışan sayısı	6.219*** [0.051]	5.217*** [0.060]	7.599*** [0.093]	6.227*** [0.051]	5.219*** [0.060]	7.617*** [0.093]
h. Reis	1.02 [0.024]	1.556*** [0.056]	1.01 [0.034]	1.02 [0.024]	1.543*** [0.055]	1.017 [0.034]
fert sayısı	0.530*** [0.003]	0.630*** [0.005]	0.421*** [0.004]	0.529*** [0.003]	0.628*** [0.004]	0.420*** [0.004]
hanedeki çocuk sayısı	1.806*** [0.013]	1.650*** [0.017]	2.068*** [0.023]	1.806*** [0.013]	1.647*** [0.017]	2.069*** [0.023]
hanedeki yaşlı sayısı	1.603*** [0.022]	1.347*** [0.029]	1.907*** [0.037]	1.605*** [0.022]	1.351*** [0.029]	1.909*** [0.037]
Bölge Kukla Değişkenleri
İl Kukla Değişkenleri
Gözlem Sayısı	319984	152951	167033	319984	152951	167033
Olabilirlik Oranı (Ki Kare)	223145.4	76368.447	79586.77	223011	76134.31	79442.67
Olasılık	0	0	0	0	0	0
Psedue R-Kare	0.504	0.432	0.423	0.503	0.43	0.423
Log-Likelihood	-110014.5	-50277.838	-54198.53	-110081.7	-50394.91	-54270.58

Katsayılar "Odds-oranları" ve parantez içi değerler "standart hata"lardır.

* yıldız yüzde 10'da; ** yıldız yüzde 5'de; ve *** yıldız yüzde 1'de anlamlılığı göstermektedir.

⁶² Tablo 4’de yer alan “Düzye 1” ve “Düzye 2” istatistikî bölge sınıflamasını temsil eden, sırasıyla, “Bölge” ve “il” kukla değişkenleri istatistikî olarak genelde anlamlı çıkmıştır. Bu değişkenlere ilişkin “odds-oranları” birazdan ilgili değişkenlere ait olasılık değerleri ayrıntılı olarak tartışılacağı için ve fazla yer kaplamaması için burada sunulmamıştır. Bu değişkenlere ait tahmin edilen katsayı değerleri ve odds-oranları istendiğinde yazarlardan temin edilebilir.

Aile sorumluluğunu temsil eden “evlilik” kukla değişkenine bakıldığında ise, kadınlar ve erkekler için yine ters yönlü ve istatistiki olarak anlamlı sonuçlar bulunmuştur. Kadınlar için “odds-oranları” gerek Model 1 ve gerekse Model 2 için 1’den küçük iken, erkekler için bu değer yine her iki modelde de 1’den büyüktür. Bu bulgu kadınlarda evliliğin işgücüne katılım olasılığını azalttığı, erkeklerde ise artırdığı anlamına gelmektedir.

Eğitim seviyesi literatürde genel olarak “İnsani Sermaye” (human-capital) değerinin bir göstergesi olarak kullanılmakta ve eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılımın artması beklenmektedir⁶³. Eğitim düzeyi etkisini gösteren kukla değişkenlerin katsayılarına ait “odds-oranları”, Model 1 ve Model 2’de hem tüm veri seti (bkz. sütun 1 ve sütun 4) hem de cinsiyet ayırımına göre (bkz. erkekler için sütun 2 ve 5, kadınlar için sütun 3 ve 6) “lise ve üzeri” tüm eğitim düzeyleri için 1’den büyüktür. Bu bulgu, baz kategori olan “ilkokul altı eğitilmişler ve herhangi bir eğitime sahip olmayan” gruba göre işgücüne katılma olasılığının ilgili eğitim düzeyleri açısından daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bulunan değerler ve dolayısıyla işgücüne katılma olasılığı farklılığı istatistiki olarak da anlamlıdır. Erkek ve kadın arasındaki farklılık “ilkokul” ve “ortaokul” eğitim seviyesine sahip kişilerde gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, baz alınan kategoriye (dolayısıyla ilkokul altı gruba) göre erkeklerde “ilkokul” ve “ortaokul” mezunlarının işgücüne katılım olasılığı yüksek çikarken (odds-oranları 1’den büyük), kadınlarda bunun tam tersi durum (odds-oranları 1’den küçük) gözlemlenmektedir.

Literatüre bakıldığında, yaş değişkeninin genel olarak işgücü piyasası tecrübesini temsil eden bir değişken olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Tüm veri setine ilişkin bulgulara bakıldığında (sütun 1 ve 4) istatistiki olarak anlamlı olan odds-oranlarının yaş gruplarını temsil eden tüm kukla değişkenler için 1’den büyük olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, baz kategori olan “15-19” yaş grubuna göre diğer yaş gruplarında olanların işgücüne katılma olasılıkları daha yüksektir. Sonuç her iki alternatif model için de değişmemektedir. Ayrıca, “odds-oranının” en yüksek olduğu gruplar sırasıyla “35-44” ve “25-34” yaş gruplarıdır. Buna göre, “odds-oranlarının” yaş grupları için seyirinden hareketle, yaş ile işgücüne katılma olasılığı arasında hem kadınlar için hem de erkekler için ters-U ilişkisinin varlığından bahsedilebilir, yani ilk önce artan daha sonra ise azalan bir ilişkinin olduğunu söylenebilir. Bu bulgu literatürdeki beklentiyi destekler mahiyettedir⁶⁴. Sonuçlara kadın erkek ayırımına göre bakıldığında ise özellikle şu iki farklılık ortaya çıkmaktadır. Birincisi, erkeklerde en yüksek “odds-oranı” “25-34” yaş grubunda gözlemlenirken, kadınlarda en yüksek odds-oranı değeri “35-44” yaş grubunda gözlemlenmektedir. İkinci farklılık ise çalışma yaşının en uç noktasında yer alan “55 yaş ve üzeri” grupta rastlanmaktadır.

⁶³ Killingsworth, *Female Labor Supply...*, s.123; Orbeta, *Children and the...*, s.32.

⁶⁴ Killingsworth, *Female Labor Supply...*, s.123; Pencavel, J., ‘Labor Supply of Men: A Survey’, içinde: O.Ashenfelter ve R. Layard editörlüğünde yayımlanan, *Handbook of Labor Economics*, Cilt.1, Amsterdam-Hollanda. 1986, ss.7-10; benzer bulgular için ayrıca bkz; Lee, *Female Labor Force...*, s.427 ve s.429.

Bu yaş grubunda işgücüne katılım olasılığı erkeklerde baz alınan “15-19” yaş grubuna göre düşük çıkarken, kadınlarda tam tersi gözlem söz konusudur.

Hanedeki çalışan sayısı literatürde sık kullanılan bir açıklayıcı olup (örneğin, Sainz ve Poo⁶⁵), işgücüne katılım modellerinde iki etkiyi ölçme olanağı sağlamaktadır. Birincisi, kullanılan veri seti ilgili bireyin yaşadığı hanenin toplam gelirini gözlemlene olanağı tanımadığı için bu değişken “gelir etkisini” dolaylı yünden ölçme imkanı sağlayabilir. Ancak, her çalışanın işlerinden elde ettikleri gelirler aynı olmadığı/olamayacağı için bu değişkenin gelir etkisini direkt olarak ölçtüğünü söylemek tartışılabilir bir konudur. Hanedeki çalışan sayısının ölçtüğü ikinci etki ise, hanede yaşayan diğer fertlerin (işsiz ve diğer) “işgücü” piyasasındaki gelişmelere ait “bilgi sağlama olanağı”nı ölçmesidir. Hanede çalışan sayısı arttıkça hanedeki fertlerin işgücü piyasasına ait bilgisinin artacağı ve dolayısıyla hanedeki diğer “çalışabilecek durumda olan” fakat iş bulamayan işsiz kişilerin ümidinin kırılma riskinin azalacağı ve nihayet işgücüne katılma olasılığının artacağı beklenmektedir⁶⁶. Bu bilgiler ve beklentiler ışığında, Tablo 4’deki, “hanedeki çalışan sayısı” değişkenine ait 1’den büyük olarak elde edilen odds-oranları şu şekilde yorumlanabilir. Değişkene ait “bilgi” sağlama etkisi “gelir” etkisini tartmaktadır, yani ilk etki daha etkindir. Dolayısıyla, elde edilen katsayılar “hanedeki çalışan sayısı” arttıkça işgücüne katılma olasılığının arttığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, bu değişkene ait, gerek birinci model gerekse ikinci modelde, kadınlara ait odds-oranları erkeklerle ait değerlerden daha yüksektir, dolayısıyla, işgücüne katılım olasılığı hanedeki çalışan sayısı arttıkça kadınlarda erkeklere göre daha fazla artmaktadır.

Hane halkı reisi olmak, haneye ait genel sorumlulukları taşımayı temsil etmektedir. Geleneksel Türk Aile yapısında hane halkı reisliği sıfatı genelde erkeklere has olarak görülmektedir, fakat bu sığata bazı hanelerde kadınlarda da rastlanmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre, “hane halkı reisi” kukla değişkenine ait odds-oranları, gerek Model 1 ve gerekse Model 2’ye ait bulgulara bakıldığında, hem tüm veri seti için hem de cinsiyet ayırımının göz önünde tutulduğu veri seti için 1’den büyüktür. Fakat bu değişkene ait katsayı sadece erkekler için istatistiki olarak anlamlı ve kadınlara göre daha büyüktür.

Hanedeki “fert sayısı”, 15 yaş altı “çocuk sayısı” ve 65 yaş üzeri çalışmayan “yaşlı sayısı” değişkenlerinin her biri hane karakteristiğini ölçen değişkenlerdir. Bu bilgiler ışığında “fert sayısı” değişkenine ait odds-oranı tüm alternatif modeller için 1’den küçük bulunurken, “çocuk sayısı” ve “yaşlı sayısı” değişkenlerine ait odds-oranları 1’den büyük bulunmuştur. Bu bilgiler ışığında, hanedeki fert sayısı arttıkça işgücüne katılım olasılığının düştüğünü⁶⁷, hanedeki gerek çocuk sayısı⁶⁸ gerekse yaşlı sayısı arttıkça ise işgücüne katılım olasılığının arttığı söylenebilir.

⁶⁵ Sainz, Ana I. Fernandez ve Juan M. R. Poo, ‘Semiparametric Estimation of A Female Labour Force Participation Model’, *Applied Stochastic Models and Data Analysis*, Cilt.13, 1998, s. 300.

⁶⁶ Wahba, J. and Y. Zenou, ‘Density, Social Networks and Job Search Methods: Theory and Application to Egypt’, *Journal of Development Economics*, Cilt.78, 2005, ss. 443-473.

⁶⁷ Benzer bir bulgu için bkz; Sainz, *Semiparametric Estimation...*, s.304

⁶⁸ Benzer bir bulgu için yine bkz; Sainz, *Semiparametric Estimation...*, s.304.

Bölgesel farklılıkları ölçmek için “bölge” kukla değişkenleri ve “il” kukla değişkenleri modele dâhil edilmiştir. Bu kukla değişkenlere ait katsayıları yorumlamak yerine ilgili değişkenlere ait olasılık değerleri hesaplanmış ve TUIK’in kullanmış olduğu Düzey 1 sınıflamasına göre değerler Tablo 5’te, Düzey 2’ye göre değerler ise Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 5: Bölge Bazlı İşgücüne Katılım Olasılıkları⁶⁹ (%)

Düzey 1	Tüm Veri	Erkek	Kadın
İstanbul	48,10	73,09	30,20
Batı Marmara	55,46	76,10	44,16
Ege	49,42	71,14	35,73
Doğu Marmara	50,36	72,15	36,64
Batı Anadolu	45,99	70,01	30,06
Akdeniz	50,36	72,77	36,88
Orta Anadolu	44,84	69,95	28,81
Batı Karadeniz	53,44	72,99	42,60
Doğu Karadeniz	63,18	74,87	59,05
Kuzey Doğu Anadolu	49,15	72,92	34,83
Ortadoğu Anadolu	43,49	68,01	28,33
Güneydoğu Anadolu	33,59	61,27	10,70

Tablo 5’e göre “tüm veri” seti için en yüksek iki işgücüne katılım olasılıkları değerleri sırasıyla Doğu Karadeniz ve Batı Marmara’da; en düşük olasılıklar ise sırasıyla Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu’da gözlemlenmektedir. Olasılık değerlerine cinsiyet ayırımına göre bakıldığında ise her ne kadar erkeğe ait değerler tüm bölgeler için kadınlardan yüksek olsa da, genel bulgular çok fazla değişmemektedir. Tablo 5’te göze çarpan bir diğer önemli bulgu ise, erkek-kadın farklılığının en belirgin olduğu bölgelerin sırasıyla yaklaşık yüzde 50.5 ve 42.9 değer farklılıkları ile “Güneydoğu Anadolu” ve “İstanbul” olmasıdır. Bu bulgu daha önce özet bilgilerin sunulduğu kısımda ifade edilen bilgileri destekler mahiyettedir. Ayrıca, erkek-kadın farklılığının en düşük seviyede olduğu bölgeler sırasıyla yaklaşık yüzde 15.8 ve 30.4 değer farklılıkları ile “Doğu Karadeniz” ve “Batı Karadeniz” bölgeleridir.

⁶⁹ Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7’de yer alan olasılık değeri hesaplamaları “ham” veriler kullanılarak yazarlar tarafından yapılmıştır.

Tablo 6: İl Bazlı İşgücüne Katılım Olasılıkları (%)

Düzyey 2	Tüm Veri	Erkek	Kadın
İstanbul	0,48	0,73	0,30
Tekirdag	0,59	0,80	0,48
Balikesir	0,52	0,72	0,41
İzmir	0,48	0,70	0,34
Aydin	0,54	0,73	0,43
Manisa	0,48	0,72	0,33
Bursa	0,53	0,73	0,41
Kocaeli	0,48	0,72	0,33
Ankara	0,48	0,70	0,33
Konya	0,43	0,70	0,25
Antalya	0,59	0,79	0,48
Adana	0,48	0,72	0,32
Hatay	0,46	0,69	0,33
Kırıkkale	0,48	0,72	0,34
Kayseri	0,42	0,68	0,24
Zonguldak	0,53	0,72	0,43
Kastamonu	0,54	0,75	0,42
Samsun	0,53	0,73	0,42
Trabzon	0,63	0,75	0,59
Erzurum	0,48	0,70	0,33
Ağrı	0,51	0,76	0,36
Malatya	0,45	0,67	0,31
Van	0,42	0,69	0,26
Gaziantep	0,40	0,72	0,15
Şanlıurfa	0,32	0,58	0,09
Mardin	0,30	0,56	0,09

Türkiye’de işgücüne katılımın daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulması için Tablo 6’da “Model 2” kullanılarak elde edilmiş “il⁷⁰” bazlı işgücüne katılım olasılıkları verilmiştir. Bu açıklamaya bağlı olarak Tablo 6’ya bakıldığında “tüm veri” seti için en yüksek işgücüne katılım olasılığı değeri Trabzon ve civarı⁷¹, en düşük olasılık değeri ise Mardin ili ve civarında⁷² görülmektedir. Diğer iller genel olarak

⁷⁰ “İl” tanımları TÜİK’in “Düzyey 2” sınıflamasına göre yapılmıştır.

⁷¹ Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsamaktadır. Diğer il gruplarının kapsamaları için bkz Ek-Tablo 2-B.

⁷² Siirt, Mardin, Batman ve Şırnak illerini kapsamaktadır.

değerlendirildiğinde ise çoğunun ortalama etrafında dalgalandığı, çok fazla göze çarpan aşırı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. İl bazlı işgücü katılım olasılıkları cinsiyet farklılığını gözeterak değerlendirildiğinde ise, erkeklerde işgücüne katılım olasılığının İstanbul'a oranla en yüksek olduğu yerin Tekirdağ ve civarında⁷³ olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı durum kadınlarda da Trabzon ve civarı illerde görülmektedir. Hem kadın için hem de erkek için ikinci derecede yüksek işgücüne katılım olasılığı Antalya ve civarı⁷⁴ illerde gözlemlenmektedir. En düşük işgücüne katılım olasılığına bakıldığında ise, erkeklerde Mardin ili ve civarı, kadınlar da ise Şanlıurfa ve civarı⁷⁵ ortaya çıkmaktadır.

Son olarak Model 1'in tahmininden sonra elde edilmiş olan⁷⁶ eğitim düzeylerine göre işgücüne katılım olasılıkları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Eğitim Durumuna Göre İş Gücüne Katılım Olasılıkları (%)

	Tüm Veri	Erkek	Kadın
İlkokul-altı	24,63	60,29	18,94
İlkokul	49,50	80,26	22,45
ortaokul	42,78	60,10	18,16
Lise	49,43	67,25	26,90
Meslek lisesi	64,70	81,15	36,95
Üniversite	78,70	84,79	69,51

Daha önce ifade edilen açıklamaları destekleyen Tablo 7'deki değerlere göre, "ortaokul ve üzeri eğitim seviyeleri" için eğitim düzeyindeki artışla birlikte işgücüne katılım olasılıkları, gerek tüm veri; gerekse veriler cinsiyete göre ayrıştırıldığında, artmaktadır. Hem erkekte hem de kadında en yüksek işgücüne katılma olasılığı "üniversite" mezunlarında görülmektedir. En düşük işgücüne katılma olasılığı ise erkeklerde "ortaokul" mezunlarında gözlemlenirken, kadınlarda "ilkokul altı" eğitim seviyesine sahip kişilerde gözlemlenmektedir. Ayrıca, erkek-kadın arasındaki olasılık farklılığının en düşük olduğu eğitim seviyesi "üniversite" iken en yüksek farklılık "ilkokul" seviyesinde rastlanmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada TÜİK hanehalkı işgücü anketi 2006 yılı ham verileri kullanılarak işgücüne katılımın belirleyicileri hem cinsiyet ayırımı gözetmeksizin hem de bu farklılığı gözeterak, incelenmiştir. Uygulamada, logit dağılımı kullanılarak elde edilen bulgular üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın bulguları, Türkiye üzerine yapılan çalışmaları genel olarak destekler niteliktedir.

⁷³ Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerini kapsamaktadır.

⁷⁴ Antalya, Isparta ve Burdur illerini kapsamaktadır.

⁷⁵ Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsamaktadır.

⁷⁶ Model 2 için elde edilmiş olasılık değerleri de benzer yapıdadır ve fazla yer işgal etmemesi için burada sunulmamıştır ve istendiğinde yazarlardan temin edilebilir.

Ulaşılan sonuçlara göre, kadınlar erkeklere göre hem daha az işgücüne katılma oranına hem de daha az işgücüne katılma *olasılığına* sahiptirler. Kadınların en düşük işgücüne katılma olasılığının gözlemlendiği yerler sırasıyla Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleridir. Gelişmişlik seviyeleri diğer bölgelere göre nisbeten düşük olan bu bölgelerdeki kadınların işgücüne katılma olasılığının düşük olmasının bir nedeni eğitim düzeylerinin yetersizliği, diğeri de geleneksel etkenler olarak ifade edilebilir. Bu bulgu “il bazlı” verilerle de desteklenmekte ve Şanlıurfa - Mardin illeri civarında yaşayan kadınların işgücüne katılma olasılıkları yüzde 10’un altında çıkmaktadır. Kadınlarla erkekler arasındaki farklılığın en az olduğu bölgeler ise, Doğu ve Batı Karadeniz bölgeleridir. Bu bölgeler tarımın daha ağırlıkta olduğu ve kadınların tarımsal kesimde daha yoğun çalıştığı bölgelerdir. Dolayısıyla elde edilen sonuç beklentilerle aynıdır.

Çalışmada ulaşılan diğer bir bulgu ise, kentsel alanda yaşıyor olmanın erkekler için işgücüne katılma olasılığını arttırması, kadınlarda ise azaltmasıdır. Bu duruma neden olan faktör ise göçe bağlı olarak kente gelen kadın nüfusun eğitim düzeyinin erkeklere oranla daha düşük olması ve kent hayatına uyum sağlayamamalarıdır. Çalışmanın bulgularına eğitim düzeyleri açısından bakıldığında da, kadın ve erkek arasındaki işgücüne katılım olasılığı farklılığının en düşük olduğu eğitim seviyesinin üniversitede olması da, yukarıda açıklamayı destekler niteliktedir.

Bu çalışmada kullanılan veri setindeki bazı zayıflık veya eksiklikler literatürdeki bazı beklentileri ölçme fırsatı vermemiştir ve aynı konuda yapılabilecek bundan sonraki çalışmalar açısından da önem arz etmektedir. Bu eksiklikler şu şekilde sıralanabilir. Hanehalkının toplam geliri, refah seviyesi (yaşanılan yerin şehir merkezine uzaklığı-yakınlığı, servet, evin kira olup olmaması, taşıt imkanları vb.) gibi değişkenler bireylerin işgücüne katılım tercihlerinde çok önem arz etmektedir. Kullanılan veri seti her ne kadar eğitim düzeyini genel olarak ölçmüş olsa bile, bireyin mezun olduğu okulun eğitim kalitesi de iş bulma olanakları açısından çok önemli olduğu için dolaylı yönden işgücüne katılma olasılığını etkilemektedir. Ayrıca hanenin bulunduğu il, ilçe, köy gibi yerin gelişmişlik seviyesi ve bunun yanında oraya ait işsizlik oranı gibi işgücü piyasasının yapısına ilişkin verilerin de olmaması bu çalışma açısından bir eksikliktir. Bu ve buna benzer değişkenlerin tamamının analizlere dahil edildiği bir veri seti işgücüne katılım modellemesi açısından daha da anlamlı olacaktır.

EKLER

Ek Tablo 1: Uygulamada Kullanılan Değişkenlerin Tanım Listesi:

1. “kent” değişkeni bir kukla değişken olup, eğer ilgili kişi kentte (nüfusu 20,000 ve üzeri yerler) yaşıyorsa 1, kırdı yaşıyorsa 0 değerini almaktadır.
2. “kadın” değişkeni bir kukla değişken olup, eğer ilgili kişi kadın ise 1, erkek ise 0 değerini almaktadır.
3. “evli” değişkeni bir kukla değişken olup, eğer ilgili kişi evli ise 1, diğer durumlardan (bekar, dul, boşandı) birinde ise 0 değerini almaktadır.
4. “evli kadın” bir etkileşim kukla değişkeni olup evli-kadınlar için 1, diğer durumlardan için ise 0 değerini almaktadır.
5. Eğitim seviyesi ile ilgili 6 kukla değişken vardır. Uygulamada “baz veya referans” alınan kategori “ilkokul altı eğitim seviyesine sahip olamlar ile okuma yazma bilmeyen” gruptur. Eğitim seviyesini ölçen diğer kukla değişkenler sırasıyla; “ilkokul”, “ortaokul”, “lise”, “meslek lisesi”, ve “üniversite” dir.
6. Yaş grupları ile ilgili 6 kukla değişken vardır. Yaş grupları için “baz” alınan kategori “15-19” yaş grubudur. Yaş grubunu ölçen diğer kukla değişkenler sırasıyla; “yaş 20-24”, “yaş 25-34”, “yaş 35-44”, “yaş 45-54” ve “yaş 55 ve üstü” dür.
7. “H. Reis” değişkeni bir kukla değişken olup, eğer ilgili kişi hanehalkı reisi ise 1, değilse 0 değerini almaktadır.
8. “hanedeki çalışan sayısı”, “hanedeki çocuk sayısı”, “hanedeki yaşlı sayısı” ve “hanedeki fert sayısı” değişkenleri tamsayı değerler alan değişkenlerdir.
9. Bölge Kukla Değişkenleri (Yalnızca Model 1’de kullanılmıştır): TÜİK’in kullandığı istatistiki bölge birimleri sınıflaması “Düzy 1”’e göre oluşturulmuş değişkenlerdir. Kişi ilgili bölgede yaşıyorsa değişken “1”, diğer durumlar için “0” değerini almaktadır. Bölgelere ait 12 tane kukla değişken vardır ve tam liste Ek Tablo 2, Düzy 1’de yer almaktadır. **Uygulamada kullanılan baz kategori “İstanbul”dur.**
10. İl Kukla Değişkenleri (Yalnızca Model 2’de kullanılmıştır): TÜİK’in kullandığı istatistiki bölge birimleri sınıflaması “Düzy 2”’e göre oluşturulmuş değişkenlerdir. Kişi ilgili il ve civarında yaşıyorsa değişken “1”, diğer durumlar için “0” değerini almaktadır. İller ve civarını kapsayan 26 tane kukla değişken vardır ve tam liste Ek Tablo 2, Düzy 2’de yer almaktadır. **Uygulamada kullanılan baz kategori “İstanbul”dur.**

Ek Tablo 2: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması:

A) Düzey1	Coğrafi kapsam Adı: Kapsadığı 1.Düzey Bölge Adı
	1- İstanbul (İstanbul) 2- Batı Marmara (Tekirdağ-Balıkesir) 3- Ege (İzmir-Aydın-Manisa) 4- Doğu Marmara (Bursa-Kocaeli) 5- Batı Anadolu (Ankara-Konya) 6- Akdeniz (Antalya-Adana-Hatay) 7- Orta Anadolu (Kırıkkale-Kayseri) 8- Batı Karadeniz (Zonguldak-Kastamonu-Samsun) 9- Doğu Karadeniz (Trabzon) 10- Kuzey Doğu Anadolu (Erzurum-Ağrı) 11- Orta Doğu Anadolu (Malatya-Van) 12- Güney Doğu Anadolu (Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin)
B) Düzey 2	Kod-Bölge Adı-Kapsadığı İller
	1- İstanbul (İstanbul) 2- Tekirdağ (Edirne-Tekirdağ-Kırklareli) 3- Balıkesir (Balıkesir-Çanakkale) 4- İzmir (İzmir) 5- Aydın (Denizli-Aydın-Muğla) 6- Manisa (Manisa-Afyonkarahisar-Kütahya-Uşak) 7- Bursa (Bursa-Eskişehir-Bilecik) 8- Kocaeli (Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova) 9- Ankara (Ankara) 10- Konya (Konya-Karaman) 11- Antalya (Antalya-Isparta-Burdur) 12- Adana (Adana-Mersin) 13- Hatay (Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye) 14- Kırıkkale (Nevşehir-Aksaray-Niğde-Kırıkkale-Kırşehir) 15- Kayseri (Kayseri-Sivas-Yozgat) 16- Zonguldak (Zonguldak-Karabük-Bartın) 17- Kastamonu (Kastamonu-Çankırı-Sinop) 18- Samsun (Samsun-Tokat-Çorum-Amasya) 19- Trabzon (Trabzon-Ordu-Giresun-Rize-Artvin-Gümüşhane) 20- Erzurum (Erzurum-Erzincan-Bayburt) 21- Ağrı (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan) 22- Malatya (Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli) 23- Van (Van-Muş-Bitlis-Hakkari) 24- Gaziantep (Gaziantep-Adıyaman-Kilis) 25- Şanlıurfa (Diyarbakır-Şanlıurfa) 26- Mardin (Siirt-Mardin-Batman-Şırnak)